

عنوان مقاله: کمک های خارجی انگیزه های پرداخت و اهداف پرداخت کنندگان

نویسنده: فریدون وحیدا

منبع: رشد آموزش جغرافیا تابستان ۱۳۶۵ شماره ۶

صص ۲۶-۲۹

- همه ساله مبالغی به صورت پول نقد و اعتبار و یا مقادیری کالاهای مختلف به عنوان کمک های خارجی از طرف کشورهای صنعتی در اختیار کشورهای غیر صنعتی و کم توسعه قرار می گیرد.

**پول نقد و اعتبار و یا
مقادیری کالاهای مختلف**

- انگیزه ها و دلایلی که ممالک کمک دهنده را به این کار تشویق می کنند متعدد و گوناگونند و انگیزه های اقتصادی و نظامی و سیاسی از موثرترین آنها به شمار می آیند.
- به عبارت دیگر پرداخت کمک بدون چشم داشت و فقط به منظور رفع بازه ای دشواری های شکورهای دریافت کننده صورت نمی گیرد. بلکه در این داد و ستد منافع کشور پرداخت کننده کمک، بیش از هر چیز مورد توجه است.

**انگیزه های اقتصادی و
نظامی و سیاسی**

- آگاهی بر نحوه واگذاری کمک، بررسی روابط سیاسی- تجاری طرفین کمک و وقوف بر حجم مبالغی که همه ساله به عناوین مختلف از کشورهای دریافت کننده به کشورهای واگذار کننده سرازیر می شود. ماهیت کمک و دلایل واگذاری آن را به روشنی آشکار می سازد.

**ماهیت کمک و دلایل
واگذاری آن**

- آیا پول ها، اعتبارات و کالاهایی را که همه ساله برخی از کشورهای صنعتی به عنوان کمک در اختیار کشورهای کم توسعه و یا در حال توسعه می گذارند می توان واقعا کمک تلقی کرد؟ با بررسی انگیزه های واگذاری کمک و شناسایی اهدافی که در آن دنبال می شود پاسخی مثبت به پرسش فوق نمی توان داد. کمک به جهان سوم کمکی رایگان نیست و محرک های سیاسی، تجاری و نظامی موثر در پرداخت آن هرگز نباید از نظر دور باشد.

نگاهی گذرا به فهرست کشورهای دریافت کننده کمک نشان می دهد که آنهایی که از موقعیت استراتژیکی قابل ملاحظه ای برخوردار نیستند کمتر توجه کمک دهندگان را به خود جلب می کنند. حال آن که گاه پیش می آید که کمک دهندگان بر سر آن که اولین دولتی به حساب آیند که به کشوری تازه استقلال یافته کمک می کنند با یکدیگر به رقابتی سیاسی می پردازند.

رقابتی سیاسی

- در واقع اهداف کشورهای کمک دهنده در پرداختن به این کار متفاوت و معمولاً مبهم است. عده ای بر این باورند که هدف از این کار یاری رساندن به کشورهای کم رشد است بدان امید که این کشورها نتوانند به سطح کشورهای صنعتی برسند. ولی نتایجی که از کمک حاصل می آید و نحوه کمک رسانی و نوع کمک های اهدایی به آسانی نشان می دهد که هرگز چنین منظوری در کار نیست و کشورهای صنعتی هرگز نمی توانند چنین هدفی داشته باشند چه دستیابی کشورهای غیر صنعتی به سطح کشورهای صنعتی به معنای **محدود شدن بازارها** و امکانات بهره برداری از منابع و معادن کشورهای غیر صنعتی برای کشورهای صنعتی است.

- هدف دیگری که گاه در سیاست های کمک رسانی عنوان می شود. کاهش نکات خطرناکی است که کشورهای دارا و ندار را از یکدیگر جدا می کند. این هدف نیز، اگر واقعا مورد توجه کشورهای کمک دهنده بوده و از سوی آنها دنبال شده باشد، نه تنها حاصل نیامده است بلکه شکاف موجود هر روز عمیق تر شده است و این روندی است که هنوز هم ادامه دارد.

سیاست های کمک
رسانی

- غیر عادلانه بودن روابط مبادله ای بین کشورهای دارا و ندار، آهنگ فزاینده رشد اقتصادی کشورهای گروه نخست و کندی با توقف رشد اقتصادی و همزمان رشد پرشتاب جمعیت در کشورهای گروه دوم از عوامل موثر در تداوم این وضع هستند.

آهنگ فزاینده رشد
اقتصادی

- هر بار که کشورهای غیر حتمی به طور جداگانه یا در چهارچوب سازمان هایی در صدد اصلاح روابط مبادله ای خود با کشورهای صنعتی بر آمده اند کار شکنی های این کشور ها و رد و سدهای آنها با برخی از کشورهای غیر صنعتی موانعی بزرگ بر سر راه ایجاد کرده و نگذاشته اند اصلاح و بهبودی در این زمینه صورت گیرد.

اصلاح روابط مبادله ای

shutterstock.com • 556368970

- سازمان کشورهای صادرکننده نفت یکی از این سازمان ها است و بررسی موانع این سازمان در برابر قدرت های بزرگ صنعتی و نقش مخربی که هر چند گاه به یکی از کشورهای عضو و معمولا به آنهایی که در صدور نفت سهمی مهم داشته اید واگذار می شود کارشنکی ها و رد و سدهای پشت پرده را نیک آشکار می سازد.

- هدف دیگری که به عقیده عده ای در اعطای کمک دنبال می شود یاری رساندن به پیشرفت اقتصادی کشورها است در حدی که از دگرگونی های عمیق اجتماعی و سیاسی این کشورها جلوگیری شود. دگرگونی هایی که می توانند بحران هایی را در پی داشته باشد و کشورهای صنعتی را نیز در کام کشد . به عبارت دیگر هدف از واگذاری کمک به نظر این عده، پیشگیری از انقلابات و انفجاراتی است که مآلاً در کشورهای فقیر رخ می دهد و اوضاع و شرایط موجود و منافع اقتصادی کشورهای غنی را به مخاطره می اندازد.

- در این صورت، کمک در واقع نهایی است که کشورهای صنعتی برای تداوم بخشیدن به روابط موجود با کشورهای غیرصنعتی می پردازیم. چین می نماید که کشورهای صنعتی در اعطای کمک به کشورهای جهان سوم بستر هدف فوق را دنبال می کند و به منظور توجه این کار برای شهروندان خود از دلایلی استفاده می کنند که به **سه نوع اصلی** تقسیم می گردند:
 - ۱- دلایل تجاری ۲- دلایل استراتژیکی ۳- دلایل اخلاقی

جان اف کندی

• این دلایل در **پیام کندی در سال ۱۹۶۱ به کنگره آمریکا** در موضوع کمک به خارج یک مشهود بود. ویرانی اقتصادی مثل آزاد ولی کمتر رشد یافته که اینک در میان رشدی حمایت شده و با نابسامانی اقتصادی تعادل خود را حفظ کرده اند. برای سعادت رونق نسبی با زحمت آفرین برای امنیت ملی با خطرناک و برای وجدان ما موهن خواهد بود.

1961

- گرچه وسایل و دستگاه های تبلیغاتی کشورهای کمک کننده بیشتر را مطرح می سازند و پیرامون آن به تبلیغ می پردازند ولی آنچه که در واقع مورد توجه این کشورها است دو دلیل تجاری و استراتژیکی است.

- کمک اقتصادی به کشورهای کم رشد، در واقع کمکی غیر مستقیم به اقتصاد کشورهای کمک دهنده است. چه بازار کشورهای فقیر را تقویت می کند. روابط اقتصادی را توسعه و استحکام می بخشد و فرصت فعالیت های تولیدی صاحبان صنایع کشورهای کمک دهنده را افزایش می دهد. در گزارش وزارت امور خارجه آمریکا در دسامبر ۱۹۶۸ آمده است: «بزرگترین اجتماعی که در موضوع برنامه کمک های خارجی رخ داده است قول این است که ما پول به خارج می فرستیم . نه ما چنین کاری نمی کنیم. کمک به خارج از کالاها مواد اولیه، خدمات و فرآورده های خوراکی آمریکایی تشکیل می شوند.

- ۹۲ درصد پول های **آژانس توسعه بین المللی** مستقیما در ایالات متحده آمریکا برای پرداخت برای جنسچیزهایی مصرف شده است. تنها در سال گذشته نزدیک به ۴۰۰۰ کارخانه آمریکایی در ۵۰ ایالت مبلغی معادل ۱ میلیارد و ۳۰۰ میلیون دلار از پول های آژانس مذکور را در برابر کالاهایی که در چهارچوب برنامه کمک های خارجی عرضه کرده اند دریافت داشته اند. {۵} وضع کمک رسانی دیگر کشورهای صنعتی نیز چنین است.

92%

shutterstock.com · 1021180924

برنامه کمک های خارجی

- نزدیک به دو سوم کمک های خارجی انگلستان در خود این کشور مصرف می شود. این کمک ها علاوه بر سفارشاتى که در چهارچوب برنامه های کمک رسانی برای صنایع کشور مذکور ایجاد می کند سفارشات اضافی دیگری نیز می تواند به همراه داشته باشد. {۶}

چهارچوب برنامه های
کمک رسانی برای
صنایع کشور

- یک سوم کل کمک های خارجی فرانسه به سوی ایالات و سرزمین های ماوراء بحار این کشور و بخش اعظم باقیمانده به سوی مستعمرات آن سرازیر می شود و یا در مقابل سفارشات به فرانسه باز می گردند. {۷}

در مقابل سفارشات

- نزدیک به ۸۰ درصد از وام های دولتی ژاپن به خرید کالاها و خدمات رانتهی اختصاص می یابد و شرایط بهره و بازپرداخت بسیار سخت و انعطاف ناپذیر است. {۸}

**شرایط بهره و بازپرداخت بسیار
سخت و انعطاف ناپذیر**

• آلمان نیز دارای وضعی مشابه است و دست کم چهار پنجم از مبالغ مربوط به کمک های خارجی ان به کشور باز می گردد {۹}

- ایالات متحده آمریکا با سیاست های قدرت طلبانه و سلطه جویانه ای که به ویژه در کشورهای کم توسعه و در حال توسعه دنبال می کند برنامه های کمک رسانی خود را بیشتر بر این پایه قرار داده و کمک های خود را بیشتر متوجه کشورهای می کند که یا در **اردوگاه رقیب** قرار گرفته ولی در صدد فاصله گرفتن از آنها و یا از سوی این اردوگاه تهدید می شوند.

**سیاست های قدرت طلبانه
و سلطه جویانه ای**

- البته به این واقعیت باید توجه داشت که از کشورهای کمک دهنده آنهایی که علاوه بر منافع اقتصادی در پی تضمین و تداوم سلطه سیاسی و نظامی خویش بر جهان هستند در برار انگیزه استراتژیکی، اگر نه بیشتر، دست کم به همان اندازه انگیزه اقتصادی از خود **حساسیت** نشان می دهد و کمک خود را بیشتر متوجه کشورهای می کنند که یا از نظر نظامی می توانند حائز اهمیت باشند و یا در ارتباط با دو ابر قدرت، با دریافت کمک ممکن است از اردوگاهی فاصله گرفته و به اردوگاهی کمک دهنده نزدیک گردد.

یکی از هدف های اساسی در نمایش های کمک رسانی ایالات متحده امریکا دنبال می شود
جلوگیری از نفوذ کمونیسم است.

در زمانی که **تهدیدات استالین بر علیه تیتو** در نهایت شدت بود، یوگسلاوی کمونیست به
تنهایی بیش از مجموع کشورهای آمریکای جنوبی از کمک های دولت های امریکا برخوردار بود.

یوسیپ بروز تیتو

ژوزف
استالین

- «هنگامی که ایالات متحده آمریکا مبارزات ضدکمونیستی خود را متوجه آسیا ساخت سه سلطان مستبد این منطقه که تنها بر ۲ درصد از جمعیت آسیا حکومت می کردند و با هر گونه تحول و اصلاح مخالف بودند. به دلیل آن که در مرزهای چین قرار داشتند نزدیک به نیمی از کل کمک های خارجی را دریافت می داشتند. در فاصله ۱۹۵۴ تا ۱۹۵۸ لائوس و ویتنام جنوبی تقریبا برابر هند و پاکستان و کره جنوبی به تنهایی برابر هند، پاکستان، سومالی، سیلان و فیلیپین از کمک های بلا عوض و وام های آمریکا استفاده کرده اند. در سال ۱۹۶۷ ایالات متحده آمریکا، علاوه بر هزینه های مربوط به جنگ سه برابر مبالغی که به عنوان کمک در اختیار ۲۸ کشور آفریقایی گذاشته است در برنامه های کمک رسانی به ویتنام خرج کرده است.
- {۱۰}

• دلیل سوم که دلیل اخلاقی است کمتر کشورهای غنی را به اعطای کمک بر می انگیزد و بیشتر در آن دسته از کشورهای پیشرفته مود توجه است که گذشته ای استعماری و یا هوا و هوس سلطه جویی و قدرت طلبی جهانی نداشته باشد. کمک هایی که توسط کشورهایمانند سوئد، نروژ، دانمارک و کشورهای از این قبیل صورت می گیرد بیشتر انگیزه اخلاقی دارند، ولی با توجه به ارقام این گونه کمک ها و مقایسه آنها با ارقامی تا ارقامی که در امور نیز ضروری در بسیاری از کشورهای پیشرفته مصرف می شود و با ولخرجی هایی که صورت می گیرد. نقش ناچیز اخلاق و الزامات اخلاقی در سیاست های کمک رسانی نیک آشکار می گردد.

- کمک‌هایی را که از سوی انجمن‌های خیریه و موسسات مذهبی کشورهای غنی جمع‌آوری شده و در اختیار کشورهای فقیر گذاشته می‌شد آسانتر می‌توان با اخلاق و الزامات ناشی از آن در ارتباط دانست ولی این‌گونه کمک‌ها بر غالباً نمی‌توانند با منافع سیاسی و اقتصادی در رابطه نباشند.

- در سال ۱۹۷۰ در مقابل مبلغی نزدیک به ۱۲ میلیارد دلار کمک‌های رسمی، در حدود ۷۰۰ میلیون دلار از انجمن‌های مختلف خیریه و موسسات مذهبی در اختیار کشورهای فقیر گذاشته شده است.

- بررسی کمی و کیفی مبالغی که کشورهای دارا به عنوان کمک در اختیار کشورهای نادر می گذارند و نگاهی گذرا به وضعیت کشورهای نادر در مدتی که کمک دریافت کرده اند به سادگی نشان می دهد که **مبالغ واقعی کمک بسیار اندک تر از آن است** که اعطا کنندگان آن اعلام داشته اند و ثنیا این مبالغ نتوانسته اند تحولی مناسب در کشورهای دریافت کننده پدید آورند.

- در سال ۱۹۹۰ مجموع کمک های خالص کشورهای صنعتی غربی به کشورهای جهان سوم حدود ۱۲ میلیارد دلار بوده است سعی از این مبلغ از سرمایه گذاری های خصوصی و اعتبارات صادراتی تشکیل می شده است که به هیچ روی نمی توان عنوان کمک به آنها اطلاق کرد چه سرمایه گذاری خصوصی با پیامد بهره برداری های کلان از سوی سرمایه گذاران صورت می گیرد و اعتبارات صادراتی نیز در واقع کمک به صنایع و صادرات کشور کمک دهنده است.

1990

• شرایط دیگری از قبیل وابسته بودن کمک ها، یعنی الزام و اجبار کشور دریافت کننده در اعتنا به شرایطی که کمک را همراهی می کنند باز از میزان ارزش واقعی کمک ها می کاهد. در کمک های وابسته نحوه استفاده از کمک های دریافتی یعنی زمینه هایی که کمک باید در آنها به کار گرفته شود و سر کارشناسان و متخصصانی که در اجرای طرح های مربوط به کمک باید از کشور کمک دهنده با کشور ثالثی استخدام شوند. از سوی کشور کمک دهنده مشخص می شود. این شرایط و شرایط دیگری که به منظور خودداری از اطاله کلام از ذکر آنها چشم پوشی می کنیم ۷ میلیارد دلار باقیمانده را به حدود ۲/۵ میلیارد دلار کاهش می دهد

الزام و اجبار کشور دریافت کننده

• ولی مبلغ کمک به ظاهر و بر اساس آنچه که رسماً اعلام می‌گردد همان ۱۴ میلیارد دلار است و انگیزه‌های این مبالغه نیز آشکار است. شاید یکی از این انگیزه‌ها کاهش اهمیت مبالغی باشد که اعطا کنندگان کمک همه ساله از طریق تجارت با جهان سوم به جیب می‌رسد. در سال ۱۹۶۵ مجموع کمک‌های کشورهای غنی به کشورهای جهان سوم به ۱۰ میلیارد دلار و منافع آنها از تجارب با این کشورها سر درست به همین مبلغ می‌رسیده است. البته با این تفاوت که مبلغ نخست مبالغه آمیز و هنر واقعی و مبلغ دوم **اگر کمتر از واقعیت نباشد دست کم مبالغه‌ای در آن صورت نگرفته است.** {۱۱}

- توجه داشته باشیم که مبالغی که در سطوحی چنین ناچیز در اختیار کشورهای کم توسعه گذاشته می شود معمولاً بدون توجه به اولیوت ها و بیشتر در راه امور فرعی و غیر ضروری صرف می شوند. بخشی از این مبالغ در پر کردن حساب های سری و ارضای هوی و هوس و تحمل بررسی های حکمروایان خرج می شود و بخش دیگری را فساد دستگاه های حکومتی در کام می کند و اگر ساختار قسمتی در بنای اقتصاد کشور به کار رود غالباً بخش های مورد توجه قرار می گیرند که با منافع کشورهای کمک دهنده انطباق بیشتری داشته باشند.

- بدین ترتیب ملاحظه می شود که کمک های خارجی مشکل گشای کشورهای کم رشد نبوده و نیست و جز این هم از آن انتظار نباید داشت چه انگیزه اساسی در اعطای آن حل این دشواری ها نبوده است.

یادداشت ها

- ۱- اصل شعر از کوان تزو (Kuan Tzu) ترجمه به شعر فارسی از نگارنده
- ۲- Opec
- ۳- Tibor Nende, de l'aide a la recoinisation , edition du seuil, 1975 p 63
- ۴- در سال ۱۹۶۲ در کل کمک های خارجی آمریکا مبلغ ۱۰۱ میلیون دلار هزینه اعزام اعضای سپاه صلح به کشورهای دریافت کننده کمک نیز منظور شده است.
- در سال ۱۹۶۷ شانزده کشور عضو کمیته کمک به توسعه (C.A.D) یعنی آلمان، استرالیا، اتریش، بلژیک، کانادا، دانمارک، ایالات متحده آمریکا، فرانسه، ایتالیا، ژاپن، نروژ، هلند، پرتغال، انگلستان، سوئد، سوئیس هزینه های مربوط به اعزام ۲۵۰۸۳ داوطلب (۱۱۸۹۰ معلم و ۱۳۱۹۳ مشاور فنی) به کشورهای دریافت کننده کاری صورت گیرد.

- ۵- William S. Gaud , Foreign aid , what it is – how it works , why we provide it
- در نشریه وزارت خارجه ايالات متحده امريکا شماره ۱۵۳۷ مربوط ه ۹ دسامبر ۱۹۶۸ صفحه ۶۰۵
- ۶- What is British Aid? London , HNSO , 1970, p6
- 7- ۳- Tibor Nende, de l'aide a la recoinisation , edition du seuil, 1975 p 63
- 8-9 همان کتاب صفحه ۹۶
- ۱۰- همان کتاب صفحه ۱۰۰
- ۱۱- Maurice Guernier, La derniere chance du tiers- monde Laffont , 1968 p 133